

az előző két írásnak – hárman együtt egy jelentős, több tudományágban is alapvető és figyelmet keltő publikációt tesznek ki. A sajtó alá rendező alapos, példaszzerű munkát végzett, jól sikerült Kis Péter *Magyarázatának* fordítása is. Ez a forrásközlés is intő jel arra, hogy jócskán vannak még adósságaink a 16.

század latin és magyar nyelvű irodalmának kiadásában – először meg kell ismernünk és közzé kell tennünk a szövegeket ahhoz, hogy levonhassuk a következtetéseket, ítéletet alkothassunk és összefoglaló munkákat írhasunk.

Szabó András

PÁZMÁNY PÉTER: KERESZTYÉNI IMÁDSÁGOS KÖNYV. GRAZ 1606

A faksimile szövegét közléteszi Kőszeghy Péter. Kísérő tanulmány: Lukácsy Sándor. Budapest, Balassi Kiadó – MTA Irodalomtudományi Intézete, 1993. 268 + 30 l. (Bibliotheca Hungarica Antiqua XXVIII.)

Pázmány Péter korai munkái közé tartozik az az imádságoskönyv, amelynek egyetlen teljes példányáról készült az ismertető hasonmás kiadás. Amint a korabeli hasonló témájú könyvekben szokásos, nem csak imádságokat tartalmaz, hanem azoktól kurzív szedéssel elkülönítve a katolikus vallás alapismereteit is közli: beszél a keresztyetéről, a litániákról, a miséről, a gyónásról és még sok minden másról. Ezek a részek nyilvánvalóvá teszik, hogy a szerző főként az áttért protestánsokra számított mint olvasóközönségre – ilyen lehetett hetesi Pethe Lászlóné Kapi Anna asszony, akinek a könyv ajánlása szól –, nekik íródhatott a kötet végén álló „Rövid tanúság” című, mérsékelt hangú hitvédő mű is. Az sem újdonság, hogy egy imádságoskönyvben istenes verseket találunk, itt ezek kiemelkedő színvonalúak: Balassi Bálint 50. (51.) zsoltára, amelynek ez a második nyomtatott kiadása a *Balassi-epicídium* (Vizsoly 1596) után, illetve Nyéki Vörös Mátyás zsoltárparafrázisai és Mária-énekei. Nagy kár, hogy Lukácsy Sándor kísérő tanulmánya éppen csak megemlíti a verseket, pedig megjelentetésük háttére elsősorú irodalomtörténeti kérdés.

Az esszéstilusban megírt kiváló kísérő tanulmány egyébként jórészt az imádságot mint irodalmi műfajt elem-

zi, teljes joggal, hiszen ez olyan terület, amelyet már a felvilágosodás óta egyre kevésbé szokás az irodalomhoz számitani. Bemutatja a tanulmány Pázmány nyelvi építkezését, összehasonlításként kódexeink szövegéből idéz, protestáns oldalról viszont csak egyetlen (későbbi) imádságszerzőt említ: Bethlen Miklóst. Annál nagyobb hangsúlyt kap az a nevezetes eset, amikor Mihálykó János eperjesi evangélikus (nem református, ahogyan Lukácsy Sándor írja) prédikátor az imák nagy részét kinyomtatta a saját neve alatt, s ezt Pázmány az imádságoskönyv második kiadásában megfelelő iróniával kommentálta is. Lukácsy Sándor szövegéből és jegyzeteiből ugyanakkor nem tűnik ki, hogy a protestánsok nem szorultak rá feltétlenül Pázmány plagiálására; elég felütni a *Régi Magyarországi Nyomtatványokat* vagy Incze Gábor művét a XVI–XVII. századi magyar református imádságról, hogy lássuk a valóságos helyzetet. Imádságokat írt vagy fordított a XVI. században Melius Péter (1562), Heltai Gáspár (1567–1574 között), Huszár Gál (1574), Huszár Dávid (1577), Károlyi András (1580), Szalaszegi György (1593 és 1602), Debreceni Szőr Gáspár (1599) és Gyulai János (1599), tudunk róla, hogy létezett egy unitárius imagyűtemény (1592–1597 között), s akkor még nem is vettük

számításba a kéziratban maradt gyűjteményeket. Katolikus oldalon szintén voltak már előzmények: John Fischer magyarra fordított imái (1572 körül), Pécsi Lukács műve (1591), amely szintén Ágostont és Ágostonnak tulajdonított imádságokat fordít, valamint Fejérvölgy István imádságoskönyve (1594), amelyből – úgy tűnik – Pázmány sok imádságot szó szerint átemelt.

Mihálykó János egyébként imáinak mintegy harmadát vette át Pázmánytól, a többi valószínűleg ismeretlen forrásból fordította. Lukácsy Sándor azt mondja: „Irodalmunkban ez az első leleplezett plágium.” Ez igaz, de számításba kell vennünk, hogy a régiségben nem ismerték a szerzői jogokat, különösen nem az imádság műfajában, amely maga is meglehetősen sok sztereotip formulából építkezik. A tanulmányíró más helyen maga idézi Pázmány Pétertől: nem tart igényt eredetiségre, hiszen a Bibliát, Szent Ágostont és más egyházatyákat használva fogalmazta meg imáit. Nem kívánom mentegetni Mihálykó eljárását, de rá kell mutatnom: e katolikus imádságok többsége minden további nélkül használható volt egy evangélikus gyűjteményben, legfeljebb egy-két ima címét kellett megváltoztatni. Mi ennek a ma-

gyarázata? Talán Pázmány gyermekkori protestáns neveltetése, melynek során megtanulta használni (amit később tökélyre is vitt) a veretes biblikus prózát, a magyar reformáció nyelvét, de még inkább az, amit már korábban említettem: a könyv protestáns hitről frissen áttért katolikusoknak készült.

Az imádság végső soron minden keresztényen egyház életében fontos szerepet tölt be, s mint látható, léteznek egy közös, a középkoron át a kezdetekig visszanyúló hagyomány, amely a szövegek jelentős részét bármelyik egyházban felhasználhatóvá tette. Pázmány Péter könyvében együtt van jelen ez a hagyomány a katolikus apologetikával, ehhez járulnak még a versek, köztük Balassi zsoltárparafraza, amely a katolikus költő halálos ágyán készült, s az evangélikus tanítvány, Rimay János nyomtatta ki először a református vizsolyi nyomdában.

A hasonmás kiadás jelentős, ritka művet tett közkincsé olvasható, jó minőségben és elegáns kiállításban, így hozzájárulhat ahhoz, hogy az imádság műfaja visszakapja jogos helyét a magyar irodalom történetében.

Szabó András

GESTA TYPOGRAPHORUM

Megjelent Borsa Gedeon 70. születésnapjára. Szerk.: P. Vásárhelyi Judit. Budapest, Borda Antikvárium kiad., 1993. 162 l.

Amint a kötet címlapjának verzóján olvasható, e könyvet a hetvenéves Borsa Gedeon tiszteletére ajánlják barátai és tanítványai. A P. Vásárhelyi Judit által szerkesztett és Dörnyei Sándor által lektorált kötet tizenkét tanulmányt tartalmaz a 16–18. század könyv- és kiadástörténetéből.

E tanulmányok legtöbbször – szám szerint hét – irodalomtörténeti-kiadás-történeti tárgyú, négy nyomda-, illetve

illusztrációtörténeti, egy pedig kötés-történeti. Mindegyike olyan diszciplína, amelyben Borsa Gedeon – a bibliográfia művelése mellett – egyforma biztonsággal és eredményességgel kutatott az elmúlt évtizedekben, amint azt számos, e tárgykból idehaza és külföldön megjelent dolgozata bizonyítja. Ezért nem csak azok vallják magukat tanítványának, akik – mint a Régi Magyarországi Nyomtatványok